

TEOLOŠKO-PASTORALNI Naglasci pohoda sv. Ivana Pavla II. Žitnici Hrvatske

Stanislav Šota – Marija Hardi

Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu UDK 272-46 Iohannes Paulus II, sanctus
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku <https://doi.org/10.34075/cs.60.2.9>
stanislav.sota@os.t-com.hr Pregledni rad
Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu Rad zaprimljen 10/2023.
hardi98marija@gmail.com

Sažetak

Tijekom trećeg pohoda Republici Hrvatskoj 2003. godine sv. Ivan Pavao II. pohodio je Osijek i Đakovo. Na slavlju svete mise u Osijeku 7. lipnja sudjelovalo je 207 000 vjernika. U radu se iznose četiri teološko-pastoralna naglaska i poruke upućene ne samo vjernicima Đakovačke i Srijemske biskupije nego i stanovnicima cijele Slavonije, Srijema i Baranje. U prvom dijelu analizira se suradnja sv. Ivana Pavla II. s kardinalom Franjom Šeperom, rođenim Osječaninom, Papinim prvim pročelnikom Kongregacije za nauk vjere. Drugi dio analizira sinodski hod Druge sinode Đakovačke i Srijemske biskupije i njezin završetak tijekom euharistijskog slavlja u Osijeku. U trećem dijelu kratko se prikazuju poticaji ekumenskim nastojanjima mjesne Crkve sa Srpskom pravoslavnom Crkvom. Četvrti dio propitkuje Papin poziv na vrednovanje i dostojanstvo zemljoradnika u kontekstu opasnosti napuštanja sela.

Ključne riječi: sv. Ivan Pavao II., „žitnica Hrvatske“, Sinoda, Franjo Šeper, ekumenizam, dostojanstvo radnika

UVOD

Opće je poznata privrženost i pastoralna briga te ljubav sv. Ivana Pavla II. prema narodu i Crkvi u Hrvatskoj. Znakovito je da je za svoje stoto pastoralno putovanje izabrao upravo Republiku Hrvatsku. Papinom dobrom poznavanju vjerskih i političkih prilika tijekom komunističkog režima za vrijeme druge Jugoslavije pripisuje se i suradnja s kardinalom Franjom Šeperom, zagrebačkim nadbiskupom, a poslije i njegovim prvim pročelnikom Kongregacije za nauk vjere. Ovaj rad prikazuje četiri temeljne poruke homilije sv. Ivana Pavla II. tijekom euharistijskog slavlja u Osijeku 7. lipnja 2023. i njegovog pastoralnog pohoda tadašnjoj Đakovačkoj i Sri-

jemskoj biskupiji, danas Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji. Prvi dio rada progovara o trogodišnjoj suradnji sv. Ivana Pavla II. i kardinala Franje Šepera. U drugom dijelu donosi se kratak osvrt na hodoigram Druge biskupijske sinode Đakovačke i Srijemske biskupije i Papino zaključivanje Sinode, s posebnim naglaskom na ostvarenje i implementaciju njezinih zaključaka i postavljenih prioriteta. Nakon poziva sv. Ivana Pavla II. na njegovanje ekumenskog duha između pastira Katoličke Crkve na području Slavonije i Srpske pravoslavne Crkve, analiziraju se pojedini koraci ekumenskih nastojanja. U četvrtom dijelu razmatraju se izrečeni stavovi sv. Ivana Pavla II. i vrednovanje zemljoradnika na području Slavonije, „žitnice Hrvatske“, kako je Slavoniju nazvao sam Papa.

1. SV. IVAN PAVAO II. O KARDINALU FRANJI ŠEPERU I NJIHOVOJ SURADNJI

Nakon govora o sinodskom hodu u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji i najavi njezinog završetka u homiliji 7. lipnja 2023. sv. Ivan Pavao II. istaknuo je: „Ovdje se u Osijeku želim sa zahvalnošću prisjetiti kardinala Franje Šepera, koji je rođen u ovome gradu. On je kao vjerni sluga Crkve bio moj vrijedan suradnik u svojstvu pročelnika Zbora za nauk vjere tijekom prvih godina moje papinske službe.“¹ Sv. Ivan Pavao II. izabran je za papu 16. listopada 1978. godine na konklavama na kojima je sudjelovao i kardinal Franjo Šeper u svojstvu Pročelnika kongregacije za nauk vjere ili današnjeg Dikasterija za nauk vjere. Sv. Ivan Pavao II. treći je papa kojemu je kardinal Šeper bio pročelnik te Kongregacije. Kardinala Šepera je pročelnikom Kongregacije za nauk vjere imenovao papa sv. Pavao VI. dana 8. siječnja 1968. godine, a dužnost je obavljao do umirovljenja 25. studenoga 1981. godine, nešto više od mjesec dana prije nego što će preminuti, 30. prosinca 1981. godine.² To znači da je službu pročelnika najvažnijega rimskog dikasterija obavljao i neposredno surađivao sa sv. Ivanom Pavlom II. pune tri godine, jedan mjesec i četrnaest dana. Tijekom života i rada u Rimu Franjo Šeper je uz pročelništvo u Kongregaciji za nauk vjere bio i članom nekoliko rimskih dikasterija: Vijeća za izvanredne poslove Crkve, Dikasterija za biskupe, Dikasterija za sakramente i bogoštovlje, dikasteri-

¹ *Propovijed pape Ivana Pavla II. u Osijeku*. Dostupno na: <https://ika.hkm.hr/novosti/propovijed-pape-ivana-pavla-ii-u-osijeku/> (16. travnja 2023.).

² Usp. Đuro Pukey, Vladimir Stanković., (ur.), ŠEPER građa za životopis 1, Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb, 1982., 11-14.

ja za katolički odgoj. Bio je i predsjednikom Međunarodne teološke komisije i Papinske biblijske komisije, članom Papinske komisije za reviziju zakonika kanonskog prava.³ Svetu misu zadušnicu u bazilici sv. Petra u Rimu pred mrtvim tijelom kardinala Šepera slavio je sv. Ivan Pavao II. dana 2. siječnja 1982. Kad je papa Ivan Pavao II. došavši u Zagreb 10. rujna u zagrebačkoj katedrali prišao grobu blaženog Alojzija Stepinca, okrenuo se prema dr. Đuri Kokši, koji je tada bio pomoćni zagrebački biskup, i upitao ga gdje je grob kardinala Šepera. U homiliji tijekom večernje u zajedništvu sa svećenicima, redovnicima i redovnicama Ivan Pavao Drugi je između ostalog rekao: „U ovoj velebnoj katedrali, koja čuva uspomenu na tolike slavne ljude vašega naroda, sa zahvalnošću se sjećam blagopokojnog kardinala Franje Šepera koga sam osobno poznao i cijenio. Kao pastir ove nadbiskupije i kasnije prefekt Kongregacije na nauk vjere dao je dragocjen doprinos u službi Crkve.“⁴

Jedan od mnogobrojnih dokaza da je sv. Ivan Pavao II. zaista cijenio kardinala Šepera je i Šeperovo imenovanje posebnim Papinim izaslanikom o proslavi 1100. obljetnice razmjene pisama između pape Ivana VIII. i hrvatskog kneza Branimira, 22. kolovoza 1979.: „U tvojoj će se domovini, kako nedavno saznasmo, uskoro slaviti posebne svečanosti, da se dostojnim spomenom obilježi presretni i značajni događaj, koji je, dobro znamo, već dugo vremena od tada bio ljubljenom hrvatskom narodu od velike koristi. Upravo se ove godine navršava tisuću i stotinu godina kada se dogodila sigurna i utvrđena izmjena pisama između pape Ivana VIII., našeg prethodnika, i preslavnog muža Branimira, hrvatskog kneza... Tebe, časni naš brate, našim izvanrednim poslanikom imenujemo i postavljamo, naređujući ujedno da u naše ime predsjedaj svetim liturgijskim obredima.“⁵ Dokaz da su gajili i prijateljske odnose, je Papina čestitka u prigodi dvadeset pete godišnjice imenovanja kardinala Šepera nadbiskupom koadjutorom, objavljena 15. rujna 1979. godine: „Obraćamo vam se s posebnom ljubavlju i dubokim poštovanjem, jer se bliži sretan događaj vašega života... Vršili ste biskupsku službu koja vam je povjerena, najprije kao koadjutor tadašnjeg premeta, zatim kao biskup ove stolice s punim pravom.

³ Usp. Vladimir Stanković., *Zapisi o kardinalu Šeperu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001., 11.

⁴ *Isto*.

⁵ Ivan Pavao II., *Lettera di Giovanni Paolo II al cardinale Franjo Šeper, inviato speciale alle celebrazioni di Nin, per il 1100° anniversario dello scambio di lettere fra Giovanni VIII e il principe Croato Branimiro*. Dostupno na: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/letters/1979/documents/hf_jp-ii_let_19790822_1100-nin.html (6. srpnja 2023.)

Znamo da ste sa žarom i brigom radili u vinogradu Gospodnjem. Odlikujući se svojim zaslugama, u svom pastoralnom djelovanju bili ste imenovani u Kardinalski zbor od Pavla VI. i postali dionikom uglednog 'prezbiterija' Rimske Crkve, kojoj ste uvijek bili vjerni. Duh poslušnosti Petrovoj Stolici i vidljivoj glavi Crkve zasjao je na poseban način kada ste preuzeli službu prefekta Svete kongregacije za nauk vjere, napuštajući tako svoju domovinu; službu koju obnašate i danas, u namjeri za duhovno dobro cijele katoličke obitelji.⁶

O poznanstvu i prijateljstvu kardinala Šepera i pape Ivana Pavla II. i prije nego što je papa Ivan Pavao II. izabran za papu svjedoči osobni dugogodišnji tajnik kardinala Šepera mons. dr. Velimir Čapek: „Kardinal Wojtyła bio mu je veliki prijatelj u vrijeme Koncila. Oni su imali običaj kada je kardinal Wojtyła došao u Zagreb, odmah se javio kardinalu Šeperu ili su se sastali u stanu eminence Šepera, gdje sam naravno i ja uvijek bio pozvan na te ručkove i na razgovore, ili je on išao u Poljski zavod gdje je bio kardinal Wojtyła. Niti godinu dana on je usrdno molio našega kardinala da dođe u Krakow jer je situacija u Poljskoj bila dosta napeta.“⁷ Netom nakon Šeperove smrti prilikom ispraćaja u vatikanskoj bazilici 2. siječnja 1982. papa Ivan Pavao II. je između ostalog za kardinala Šepera rekao: „U vrlo složeno vrijeme on je mudro i prosvjetljeno vodio ovaj dikasterij, koji je morao intervenirati u ključnim pitanjima vjere i morala. Širinu, dubinu i pomnost njegovih interesa i njegove zauzetosti u crkvenoj službi potvrđuje i rad međunarodne teološke komisije, koja je započela s njime kao prvim predsjednikom... rado podsjećam i na njegovu uvijek diskretnu i učinkovitu prisutnost u različitim skupovima Biskupske sinode.“⁸ Prigodom dvadesete obljetnice smrti kardinala Franje Šepera održan je međunarodni simpozij u Zagrebu 7. i 8. studenoga te u Rimu 29. i 30. studenoga 2001. O Šeperovu životu i radu, svjedočenju vjere i življenju ljubavi za čovjeka te služenju Crkvi, ponajprije Crkvi zagrebačkoj, zatim i općoj Crkvi, u svojstvu pročelnika Dikasterija za nauk vjere, a prethodno koncilskog oca i sudionika II. vatikanskog koncila, kao i člana teoloških komisija u pripravi i izradi koncilskih dokumenata, izlagali

⁶ Ivan Pavao II., *Lettera di Giovanni Paolo II al cardinale Franjo Šeper per il XXV di episcopato*. Dostupno na: <https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/letters/1979.index.html> (6. srpnja 2023.)

⁷ Usp. Velimir Čapek, Okrugli stol na simpoziju o kardinalu Šeperu, u: Željko Tanjić., (prir.), Šeper, *veritatem facientes in caritate*, Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb, 314.

⁸ Karl Lehman, Kardinal Franjo Šeper, predsjednik međunarodne teološke komisije, u: Željko Tanjić., (prir.), Šeper, *veritatem facientes in caritate*, Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb, 384-390, ovdje: 390.

su tuzemni i inozemni teološki eksperti. Najpoznatiji izlagači na simpoziju bili su kardinal Joseph Ratzinger,⁹ tada predstojnik Kongregacije za nauk vjere, a poslije papa Benedikt XVI., i kardinal Tarcisio Bertone,¹⁰ prvi suradnik Benedikta XVI. u svojstvu državnog tajnika Svete Stolice od 15. rujna 2006. Benedikt XVI., tada kardinal Joseph Ratzinger, za Zbornik radova međunarodnog simpozija napisao je i predgovor, u kojem je između ostalog i istaknuo: „Iz ovih stranica postaje vidljivo kako je njegovo služenje na čelu Kongregacije za nauk vjere, pod trojicom papa, bilo temeljno za rekonstruiranje i reorganizaciju uloge ovoga Dikasterija unutar Crkve, u skladu sa zahtjevima duha i dokumenata II. vatikanskog sabora. Mudrošću i dubokim poštovanjem za svaku osobu koju je susretao i s osjećajem poniznosti kardinal Franjo Šeper je znao rad Kongregacije za nauk vjere, međunarodne teološke komisije i Papinske biblijske komisije usmjeriti prema sve pozitivnijemu i osuvremenjenju predstavljanju katoličkog nauka u Crkvi i današnjem svijetu.“¹¹ Na početku simpozija, i u Zagrebu i u Rimu, pročitan je pozdravni govor pape Ivana Pavla II. u kojem se vrlo lako može uočiti da je Papa cijenio i vrednovao njihovu međusobnu suradnju, te dobro poznao život i životne okolnosti, kao i rad kardinala Šepera. Na početku je istaknuo da je kardinal Šeper imao „istaknuto mjesto u životu Crkve zagrebačke i države, posebno od 1954. do 1968., u vremenu vrlo osjetljivu za odnose između Crkve i države“,¹² i to kao nadbiskup koadjutor, a potom kao nadbiskup metropolit i predsjednik Biskupske konferencije Jugoslavije. Papa je zatim naglasio da je unatoč poteškoćama u životu i radu u komunističkoj Jugoslaviji Šeper bio promicatelj „dušobrižničkih, karitativnih i kulturnih pothvata, uključujući i pothvate na području sredstava društve-

⁹ Usp. Joseph Ratzinger, Kardinal Franjo Šeper kao prefekt Kongregacije za nauk vjere, u: Tanjić, Ž., (prir.), Šeper, *veritatem facientes in caritate*, Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb, 52-68.

¹⁰ Usp. Tarcisio Bertone, Kardinal Franjo Šeper kao predsjednik međunarodne teološke komisije i Papinske biblijske komisije, u: Željko Tanjić (prir.), Šeper, *veritatem facientes in caritate*, Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb, 70-102.

¹¹ Joseph Ratzinger, Predgovor na simpoziju, u: Željko Tanjić (prir.), Šeper, *veritatem facientes in caritate*, Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb, 24.

¹² Ivan Pavao II., Predgovor na simpoziju o kardinalu Šeperu, u: Željko Tanjić (prir.), Šeper, *veritatem facientes in caritate*, Nadbiskupski duhovni stol, Zagreb, 34. O životu i radu kardinala Šepera, zagrebačkog nadbiskupa koadjutora, a zatim nadbiskupa i metropolita, od 22. srpnja 1954. do 8. siječnja 1968. godine u komunističkoj totalitarnoj diktatorskoj SFNR Jugoslaviji napisana je studija povjesničara dr. Miroslava Akmadže. Usp. Miroslav Akmadža, Mudrošću protiv jednoumlja, Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije „Tkalčić“, Zagreb, 2009., 35-206.

noga priopćavanja“.¹³ Cijenio je njegovo sudjelovanje u pripremi II. vatikanskog sabora kao člana Komisije za sakramente i Središnje pripreme te njegovo zauzimanje kao koncilskog oca za „uvođenje stalnoga đakonata, živoga jezika u liturgiji, pričesti pod objema prilikama i koncelebracije. Zauzimao se osim toga za vrednovanje uloge laika u Crkvi i za promicanje odnosa između kršćana i židovskoga naroda“.¹⁴

Uvjeren je da su upravo njegovi kvalitetni interventi razlog zbog kojih ga je papa Pavao VI. imenovao prefektom Dikasterija za nauk vjere. „Krećući se s velikom razboritošću i mudrošću u tim teškim godinama, kardinal Šeper se pobrinuo prije svega za reorganizaciju Dikasterija, obnovljena u svojim ciljevima i svojim metodama. U taj se kontekst posebice smješta objavljivanje Privremenoga statuta netom ustanovljene Međunarodne teološke komisije, kao i njezini prvi koraci, što vrijedi i za novu papinsku biblijsku komisiju. Pod vodstvom kardinala Šepera Sveta kongregacija za nauk vjere, nasuprot pogrješkama i zastranjenjima koja su se širila, izdala je čitav niz dokumenata koji su promicali i branili katolički nauk.“¹⁵ U pismu navodi kako su i prije Rima produbljivali prijateljstvo te kako je kardinala ugostio u svojoj krakowskoj nadbiskupiji i pratio na put u koncentracijski logor u Auschwitz. Na kraju spominje kako je Šeper bio uzor stadu životom, riječju i radom te je njegova „ukorijenjenost u mjesnu Crkvu i istovremeni osjećaj pripadnosti općoj

¹³ Ivan Pavao II., Predgovor na simpoziju o kardinalu Šeperu, *Isto*, 34. Uz pastoralni rad sa 1 850 000 vjernika, 500 svećenika raspoređenih u 391 župu, osnivaio je 14 novih župa. Dodatno je strukturirao Caritas Zagrebačke nadbiskupije. Zagrebačka nadbiskupija značajno je pomogla nastradalima u poplavama u gradu Zagrebu 25. i 26. listopada 1964. Osnovao je 23. svibnja 1965. godine fond Ivana XXIII. za izgradnju novih crkvenih objekata. Godine 1961. uveo je redoviti Teološko-pastoralni tečaj na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Svećeničko vijeće Zagrebačke nadbiskupije osnovao je 7. travnja 1966. Katehetski institut na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu pokrenuo je 26. lipnja 1961. Dana 25. siječnja 1963. utemeljio je Institut za crkvenu glazbu. Osnovao je i Institut za teološku kulturu laika 30. svibnja 1968. godine. Dana 31. prosinca 1963. godine izdao je dekret o tiskanju časopisa *Glas Koncila* i imenovao prve suradnike, a 22. veljače 1968. godine osnovao je Centar za koncilna istraživanja, dokumentaciju i informacije - Kršćanska sadašnjost. Usp. Kajnić, J., Kardinal Franjo Šeper-uloga i značenje u promjenama u Katoličkoj Crkvi i društvu, Školska knjiga, 2021., 177-220.

¹⁴ Ivan Pavao II., Predgovor na simpoziju o kardinalu Šeperu, *Isto*, 34.

¹⁵ Ivan Pavao II., Predgovor na simpoziju o kardinalu Šeperu, *Isto*, 34-35. Svi prijedlozi, nacrti, dokumenti Kongregacije za nauk vjere tijekom Šeperova predsjedanja Kongregacijom objavljeni su u knjizi građe za životopis kardinala Šepera. Usp. Đuro Puček, Vladimir Stanković, (ur.), ŠEPER građa za životopis 2, *Isto*, 147-541.

Crkvi“¹⁶ poticaj današnjim pastirima da se ne odvajaju od povjerenja im puka, a vjernicima poziv velikom raspoloživošću prihvaćati kršćanski nauk.

2. SLUŽBENI ZAVRŠETAK SINODSKOG PUTA DRUGE SINODE ĐAKOVAČKE I SRIJEMSKJE BISKUPIJE I OHRABRENJE SV. IVANA PAVLA II. U PROVOĐENJU NJEZINIH ZAKLJUČAKA

Za partikularnu Crkvu pokretanje i održavanje Druge sinode Đakovačke i Srijemske biskupije jedan je od njezinih najvažnijih događaja u njezinoj povijesti. Providnost je htjela da je papa Ivan Pavao II. i zaključi tijekom euharistijskog slavlja. Naime, demokratskim promjenama devedesetih godina prošlog stoljeća Crkvi u Hrvata su se otvorile nove, velike, mnogobrojne i različite mogućnosti pastoralnoga i katehetskog djelovanja. No vrlo brzo uslijedila je velikosrpska agresija, koja je kao i komunizam¹⁷ u velikoj mjeri ostavila posljedice, posebice usporila te djelomično i onemogućila evangelizacijski zamah koji se Crkvi tada pružao. Negativne posljedice velikosrpske agresije najviše su se odrazile u tadašnjoj Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji. Ona je agresijom i ratom uvelike promijenila svoju fizionomiju, okolnosti i ambijent.¹⁸ Mnoge su župe tijekom rata opustjele i materijalno i duhovno, mnogi su vjernici zbog velikosrpske agresije bili primorani napustiti dom. Jedan dio vjernika se nakon mirne reintegracije 15. siječnja 1998. nije iz progonstva vratio kućama. I danas se, nakon tri desetljeća, osjećaju posljedice u demografskom, gospodarskom, vjerskom i svakom drugom smislu riječi. Srijemska biskupija također je osmišljenom velikosrpskom agresijom raseljena, a njezino stanovništvo protjerano.¹⁹ U takvim okolnostima bilo je gotovo nemoguće redovito sustavno evangelizi-

¹⁶ Ivan Pavao II., Predgovor na simpoziju o kardinalu Šeperu, *Isto*, 34-35.

¹⁷ Getoizacijom i marginalizacijom Crkve i njezinim tjeranjem u sakristije vjernik nakon komunizma nije samo (iz)gubio teološki, kulturni, sociološki i tradicionalni vid identiteta nego je zbog polustoljetne izolacije u velikoj mjeri sekulariziran, vjerski nepoučen, indiferentan, eklezijalno i pastoralno pasivan, sakramentalno udaljen i nesuživljen s Crkvom. Usp. Stanislav Šota, *Sudbina vjeronauka u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji od 1944.-1960.*, Zagreb, 2011., 417-418.

¹⁸ Potanje o posljedicama velikosrpske agresije u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji, o hodogramu održavanja Druge sinode Đakovačke i Srijemske biskupije, napose o analizama (ne)ostvarenja sinodskih zaključaka opširnije vidi u ranije objavljenom radu istog autora, Stanislav Šota, *Analiza pastoralnih nastojanja nakon proglašenja dokumenata „Ti si Krist - za nas i za sve ljude. Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske“*, u: *Diacovensia*, 27 (2019.) 1, 57-82.

¹⁹ Usp. Milan Bičanić, *Srijem krvavo krilo Hrvatske*, Mladost, Zagreb, 1994., 175-359.

rati, a biskupija Đakovačka ili Bosanska i Srijemska, silom prilika, vrlo brzo i neočekivano promijenila je vlastito lice i naličje, ne samo s obzirom na broj vjernika raseljenih i iseljenih na sve strane svijeta, razrušenih i oštećenih crkava i župnih domova, vjeronaučnih dvorana, križeva, kapelica, u velikoj mjeri uništenih gospodarstava i domova, nego i zbog činjenice da su mnoge obitelji trpjele razne i mnogobrojne rane i traume na duši i tijelu.

O potrebi sazivanja biskupijske sinode 23. prosinca 1994. godine prvi je progovorio, danas *professor emeritus*, a tada rektor ondašnje Teologije u Đakovu, dr. Pero Aračić: „Naša biskupija danas je razderana poput Kristove haljine. Srijemska biskupija živi poput onih prvih vremena progona kršćana... Danas, više nego li jučer, potrebno je od najmanjih zajednica do biskupijskih struktura omogućiti ono što znači biti Crkvom... Možda bi bilo potrebno sazvati biskupijsku sinodu upravo sada i pokrpati i povezati ovu rastrganu haljinu. Nije li potrebno jasnije se opredijeliti u pastoralnim usmjerenjima? Utjelovljenje kao događaj, ali i trajno zbivanje temeljna je odrednica crkvenog djelovanja. Zahtijeva od nas da ulazimo u svu stvarnost i nju zahvatimo. Ne dopušta nam neka čekanja i propuštanja.“²⁰

Nakon pripremnih radnji i izrade Pravilnika, Nacrta rada, osnivanjem Pripremnog povjerenstva, odabirom molitve i himna 30. svibnja 1998. godine, tijekom euharistijskog slavlja, službeno je sazvana Sinoda.²¹ Cilj Sinode bio je mjesnu Crkvu okupiti, bolje upoznati crkvenu i vjerničku stvarnost i realnost, posebice na područjima evangelizacije, liturgije, kršćanskoga poziva i služenja te ustroja biskupijske zajednice. Nakon nastojanja da se upozna stvarno stanje evangelizacijske, pastoralne i katehetske dimenzije vjerničkoga života na župnoj, međužupnoj i biskupijskoj razini, na sinodskim zasjedanjima raspravljalo se kako poboljšati ili u nekim vidovima promijeniti pastoralnu praksu te donijeti zaključke koji bi omogućili biskupu izradu završnoga dokumenta koji će precizirati, odrediti, napose usmjeriti život i djelovanje biskupije. Na taj bi način sinodske odluke trebale pridonijeti rješenju teškoća i nužnoj prementalizaciji na evangelizacijskom, pastoralnom i katehetskom području.²² Tijekom sinodskoga hoda održana su četiri zasjedanja:

²⁰ Usp. Čestitka za Božić, Arhiv Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu, od 23. prosinca 1994., br. 214/ 1994.

²¹ Usp. Marin Srakić, Dekret sazivanja Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske, *Vjesnik*, 126 (1998.) 6, 410.

²² Usp. Stanislav Šota, Analiza pastoralnih nastojanja nakon proglašenja dokumenta „Ti si Krist - za nas i za sve ljude“. Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske, *isto*, 66-68.

o evangelizaciji, liturgiji, kršćanskom pozivu i služenju te ustroju biskupijske zajednice: „prvo: 15. – 18. listopada 2000., drugo: 15. – 17. ožujka 2001., treće: 25. – 27. listopada 2001., četvrto: 2. – 5. listopada 2002.“²³

Na objavu dokumenata Sinode čekalo se gotovo šest punih godina.²⁴ Budući da je u međuvremenu papa Ivan Pavao II. tijekom Trećega pastirskog pohoda u Republici Hrvatskoj odlučio pohoditi i Đakovačku i Srijemsku biskupiju, odmah je na početku homilije, nakon pozdrava i poziva na svetost svih članova Crkve, istaknuo i pohvalio petogodišnji sinodski hod u znaku Isusa Krista, temeljne istine svih potrebitih i prijeko potrebnih promjena u evangelizacijskom i pastoralnom životu i radu Đakovačke i Srijemske biskupije: „Drago mi je što se mogu osvrnuti na ovu temeljnu istinu dok danas s vama ovdje slavim svečani završetak Druge sinode vaše mjesne Crkve, tijekom koje ste skoro pet godina sudjelovali u molitvi i razmišljanju o predmetu ‘Ti si Krist – za nas i za sve ljude’. Neka taj događaj urodi obilnim rodnom obnovljenoga kršćanskog zalaganja u ovoj zemlji koja ima čvrste veze s Petrovom stolicom.“²⁵ Njegov poziv na obnovljeno kršćansko zalaganje svih svećenika, redovnika i redovnica i svih Kristovih vjernika da u duhu istinskoga zajedništva ispunjavanju svoje poslanje – življenja i naviještanja evanđelja, radosne vijesti spasenja u Isusu Kristu, dobile su poseban pečat, snagu, najснаžniji zamah na kraju euharistijskog slavlja nakon popričesne molitve i blagoslova, umjesto idite u miru kada je Papa i službeno zaključio Sinodu: „Predraga braćo i sestre Đakovačke i Srijemske biskupije, ovim se euharistijskim slavljem završava druga biskupijska sinoda. Pođite u svoje vjerničke zajednice, u svoje domove i na svoja radna mjesta te, kao vjerni učenici Gospodinovi, u duhu Evanđelja u svojoj životnoj svakodnevici ostvarujte sinodske odluke.“²⁶

²³ Marin Srakić, Dekret proglašenja Izjava i odluka Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske, u: *Ti si Krist – za nas i za sve ljude. Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske*, Nadbiskupski ordinarijat, Đakovo, 2008., 5.

²⁴ Isto.

²⁵ *Propovijed pape Ivana Pavla II. u Osijeku. Svečana misa u sportskoj zračnoj luci u Čepinu 7. lipnja 2003.* Dostupno na: <https://ika.hkm.hr/novosti/propovijed-pape-ivana-pavla-ii-u-osijeku/> (27. 7. 2023.)

²⁶ Marin Srakić, Dekret proglašenja Izjava i odluka Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske, u: *Ti si Krist – za nas i za sve ljude. Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske*, 6, i snimku prijenosa cjelokupnoga euharistijskog slavlja usp. https://www.youtube.com/watch?v=pyl_sel7x08 (30. 7. 2023.)

Dana 6. srpnja 2008. godine nadbiskup i metropolit Đakovačko-osječke nadbiskupije odobrio je, proglasio, odredio i objavio Knjigu sinode: „Neka ova knjiga bude istinsko uporište i pastoralno pravilo života i poslanja Crkve đakovačko-osječke.“²⁷ O tome koliko su zamišljeni planovi, programi, inicijative i sadržaji pastoralnoga djelovanja Sinode zaživjeli, najsadržajnije i sveobuhvatnije govorilo se prigodom desete godišnjice objave dokumenta „Ti si Krist za nas i za sve ljude“, odnosno „Izjava i odluka Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske“ na znanstvenom kolokviju 30. svibnja 2018. godine organiziranom na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu. Istraživanja desetogodišnjega sinodskog hoda nakon objave dokumenta ukazuju da je sinodom nastao evangelizacijski zanos, ali samo kod manjeg dijela ili broja svećenika i župnika, vjeroučitelja i vjernika laika,²⁸ te da je potrebno poboljšati međusobnu komunikaciju nadbiskupije i župnika u cilju kvalitetnijega i sustavnijeg rada, zatim kvalitetnije formirati i educirati svećenike župnike, uvesti etapni pristup, naspram integralnog pristupa, specificirati inicijative za seosku sredinu u odnosu na gradsku te za gradsku u odnosu na seosku, profesionalizirati župne suradnike, nadići tradicionalni piramidalni patrijarhalni pristup u pastoral, napose osvješćivati vjernike o njihovoj suodgovornosti za župnu zajednicu.²⁹ Provedeno istraživanje među vjeroučiteljima također ukazuje da je izrazito malen broj vjeroučitelja zainteresiran angažirati se za ona područja koja je Sinoda identificirala kao prioritetna; uzroci neuspjeha su loša izrada planova i programa i nedostatak kvalitetnije strukturirane formacije, napose brige u skladu sa sinodskim zahtjevima.³⁰ Opći zaključak je da je sinoda zbog loših postojećih pastoralnih evangelizacijskih struktura bila više događaj, a ne događanje, odnosno postupni rast i svakodnevni hod svih krštenih na putu svetosti u mjesnoj Crkvi đakovačko-osječkoj.

²⁷ *Ti si Krist – za nas i za sve ljude*, 6-7.

²⁸ Usp. Stanislav Šota, *Analiza pastoralnih nastojanja nakon proglašenja dokumenta „Ti si Krist-za nas i za sve ljude. Izjave i odluke Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske“*, *Isto*, 75-76.

²⁹ Usp. Ivana Bendra, *Iskustva župnika u (ne)ostvarenju Izjava i odluka Druge biskupijske sinode đakovačke i srijemske*, *Diacovensia*, 27 (2019.) 1, 33-56, ovdje: 54.

³⁰ Usp. Igor Jakobfi, *Stanje i perspektive laikata u postsinodalnom vremenu – s posebnim osvrtom na vjeroučitelje laike*, *Diacovensia*, 27 (2019.) 1, 11-32, ovdje: 31.

3. SV. IVAN PAVAO II. I POTICAJ EKUMENSKIM NASTOJANJIMA NA PODRUČJU ISTOČNE HRVATSKE

Papa je u već spomenutoj propovijedi posebno pozdravio prisutne predstavnike Srpske pravoslavne Crkve i zajednice nastale u reformaciji, pripadnike Židovske općine i islamske vjernike te se nakon završetka svete mise i osobno pozdravio i rukovao: „Pozdravljam braću koja zajedno s nama dijele vjeru u Isusa, Sina Božjega, jedinoga Spasitelja svijeta. Posebno pozdravljam metropolita Jovana i druge biskupe Srpske pravoslavne Crkve. Moja misao s pozdravom ide i k braći zajednicâ nastalih u reformaciji. Isto tako s poštovanjem pozdravljam pripadnike Židovske općine i islamske vjernike.“³¹

Pozdrav nije bio puka formalnost. On je u sebi sadržavao poticaj na razvijanje i produbljivanje ekumenskih nastojanja najistočnije biskupije u Hrvatskoj, Đakovačke i Srijemske, sa zajednicama nastalih u reformaciji, napose unaprjeđivanje ekumenskog dijaloga sa Srpskom pravoslavnom Crkvom nakon Domovinskog rata. Naime, Papa je bio vrlo dobro upoznat s činjenicama okupacije dijela istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema te protjerivanja mnogobrojnih Hrvata s vjekovnih ognjišta iz istočnog Srijema i Srijemske biskupije. Jedan od mnogobrojnih dokaza je i privatna audijencija sv. Ivana Pavla II. i tadašnjeg đakovačkog i srijemskog biskupa mons. Ćirila Kosa 21. svibnja 1992. godine, kad je biskup Ćiril izvijestio Papu o svim događajima tijekom srpske agresije i molio za povratak prognanih i izbjeglih.³² Inače, sv. Ivan Pavao II. redovito je poticao hrvatski narod na ekumenizam i ekumenski dijalog. U svojim govorima isticao je tri bitne odrednice koje vode ekumenizmu: molitvu, mir i suživot.³³

Molitva je „jedino oružje Crkve za stvaranje mira“³⁴ i preduvjet oprostu, oprostjenju i opraštanju, kao i obraćenju te preobraženju

³¹ *Propovijed pape Ivana Pavla II. u Osijeku. Svečana misa u sportskoj zračnoj luci u Čepinu, 7. lipnja 2003.* Dostupno na: <https://ika.hkm.hr/novosti/propovijed-pape-ivana-pavla-ii-u-osijeku/> (6. 9. 2023.)

³² Usp. Stanislav Šota, *Pastoralna skrb biskupa Ćirila kosa za prognane i izbjegle Đakovačke i Srijemske biskupije tijekom Domovinskog rata*, Biblioteka Nova Evangelizacija, Osijek, 2021., 30-31, 221.

³³ Usp. *Ti, Crkvo u Hrvatskoj, pozvana si biti apostol obnovljene sloge. Propovijed Svetoga Oca na svečanom euharistijskom slavlju*, Zagreb, Hipodrom, 11. rujna 1994. Dostupno na: <https://ika.hkm.hr/govori-pape-ivana-pavla-ii-hrvatima/govori-pape-ivana-pavla-ii-hrvatima-1994-godina/> (5. 9. 2023.)

³⁴ *Europa umire na Balkanu – u pitanju je mir u cijeloj Europi. Apel za mir na Balkanu* Papinskog vijeća Pravda i mir, Vatikan, 11. siječnja 1994. Dostupno na: <https://>

čovjekova srca otvorenog Božjoj ljubavi u kojoj Bog „zasipa opkope mržnje, nepovjerenja, zlopamćenja, koji često uzrokuju podjelu između čovjeka i čovjeka, između naroda i naroda“.³⁵ Mir među narodima rezultat je molitve i ljudskih nastojanja oko izgradnje mira. U izgradnji mira kršćani trebaju prednjačiti, usprkos višestoljetnim neprijateljstvima i/li netrpeljivostima,³⁶ a za mirni suživot bitan je angažman i društvenih i političkih čimbenika.³⁷ Zbog toga je u homiliji u Osijeku istaknuo: „Ne obeshrabrujte se pred složenosti prilika! U molitvi tražite ishodište svake apostolske snage. Iz Evanđelja crpite svjetlost, koja će ravnati vašim koracima.“³⁸

O teškoćama ostvarenja ekumenskog dijaloga na prostorima bivše Jugoslavije napose ekumenskog dijaloga između Katoličke Crkve i Srpske pravoslavne Crkve ukazuje ne samo činjenica što se sv. Ivan Pavao II. cijelog svog pontifikata nije susreo s poglavari- ma Srpske pravoslavne Crkve,³⁹ nego i njegove riječi izrečene nakon pozdrava upućene svima prisutnima: “Treba vas Crkva, koja je u Slavoniji i Srijemu! Nakon teških vremena rata, što je u stanovnicima ovoga kraja ostavio duboke i još uvijek neizliječene rane, zalaganje za pomirbu, solidarnost i društvenu pravdu zahtijeva hrabrost pojedinaca prožetih vjerom, otvorenih bratskoj ljubavi, osjetljivih na obranu dostojanstva osobe stvorene na sliku Božju.”

Usprkos i današnjim teškoćama suživota tijekom svih ovih godina, na prostorima najistočnije mjesne Crkve u Hrvatskoj redo-

ika.hkm.hr/govori-pape-ivana-pavla-ii-hrvatima/govori-pape-ivana-pavla-ii-hrvatima-1994-godina/ (5. 9. 2023.)

³⁵ *Ne propustiti ništa da agresor bude razoružan i da se stvore uvjeti pravedna i trajna mira. Iz Papina nagovora na nedjeljnoj podnevnoj marijanskoj molitvi*, Vatikan, 23. siječnja 1994. Dostupno na: <https://ika.hkm.hr/govori-pape-ivana-pavla-ii-hrvatima/govori-pape-ivana-pavla-ii-hrvatima-1994-godina/> (5. 9. 2023.)

³⁶ *Dan molitve i posta za pravedan i trajan mir na izmučenim područjima Bosne i Hercegovine. Iz nagovora na molitvi Andeoskoga pozdravljenja*, Vatikan, 16. siječnja 1994. Dostupno na: <https://ika.hkm.hr/govori-pape-ivana-pavla-ii-hrvatima/govori-pape-ivana-pavla-ii-hrvatima-1994-godina/> (5. 9. 2023.)

³⁷ *Usp. Apostolska Stolica zastupa načelo humanitarne intervencije koja smjera na razoružavanje agresora. Iz Papina govora općoj audijenciji*, Vatikan, 12. siječnja 1994. Dostupno na: <https://ika.hkm.hr/govori-pape-ivana-pavla-ii-hrvatima/govori-pape-ivana-pavla-ii-hrvatima-1994-godina/> (5. 9. 2023.)

³⁸ *Propovijed pape Ivana Pavla II. u Osijeku*, Svečana misa u sportskoj zračnoj luci u Čepinu, 7. lipnja 2003. Dostupno na: <https://ika.hkm.hr/novosti/propovijed-pape-ivana-pavla-ii-u-osijeku/> (6. 9. 2023.)

³⁹ *Usp. Loredana Fabijanić, Ekumenizam – prekretnica u Rimokatoličkoj crkvi, Essehst 3 (2011.) 3, 49-52, ovdje: 52. ili usp. https://www.zadarskanadbiskupija.hr/?p=35808 (14. 9. 2023.)*

vito se održava Molitvena osmina za jedinstvo kršćana koja se slavi međukonfesionalno u bogoslužnim prostorima Katoličke, Srpske pravoslavne, Evangelističke i Baptističke Crkve u Osijeku i Slavonском Brodu. Doprinos u ekumenskim nastojanjima pruža i Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku organiziranjem znanstvenih simpozija i skupova na kojima sudjeluju i profesori s Pravoslavnoga bogoslovnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, kao i međunarodni i međureligijski teološki susreti njihovih studenata.⁴⁰

4. SV. IVAN PAVAO II. I DOSTOJANSTVO (ZEMLJO)RADNIKA U „ŽITNICI HRVATSKE“

Prilikom posjeta Osijeku papa Ivan Pavao II. u svojoj je propovijedi naglasio vlastito divljenje ljepoti slavonske ravnice, „žitnici Hrvatske“, što mu je dalo povod obratiti se zemljoradnicima: „Idući zrakoplovom prema Osijeku, mogao sam se diviti ljepoti slavonske ravnice, zvane ‘žitnica Hrvatske’, te su me misli same od sebe odvele k zemljoradnicima, kojih u ovome kraju ima velik broj. Njima se obraćam s posebnom ljubavlju... znam da vam je život naporan i da količina uroda zemlje koji put ne odgovara svemu onome mučnom poslu što ga valja uraditi. Znam isto tako da rad na zemlji poznaje ne male teškoće. Dijelom je i izgubio na vrijednosti, a mladi su se naraštaji još prije rata opredijelili za život u gradu, pa je tako velik broj sela gotovo ostao bez stanovnikâ. Potičem vas da ne gubite pouzdanje te imate na umu kako ste svojim težačkim poslom, što na tako rječit način svraća pozornost na biblijsku dužnost povjereničovjeka da sebi ‘podloži’ zemlju i bude ‘gospodar’ vidljivoga svijeta (usp. Post 1, 28), svakodnevno ‘suradnici’ Boga stvoritelja. Znajte da su vam papa i Crkva blizu te da – visoko cijeneći nezamjenjivost i dostojanstvo vašega svakodnevnog truda – žele da se poljoprivredi i ljudima i ženama, koji obrađuju zemlju, prizna prava vrijednost u sveukupnome razvoju društvene zajednice.“⁴¹

⁴⁰ Usp. *Međunarodni znanstveni simpozij o 1700. obljetnici Milanskog edikta i 1150. obljetnici dolaska sv. braće Ćirila i Metoda u Panoniju*. Dostupno na: <https://ika.hkm.hr/vijesti/međunarodni-znanstveni-simpozij-o-1700-obljetnici-milanskog-edikta-i-1150-obljetnici-dolaska-sv-brace-cirila-i-metoda-u-panoniju/> (13. 9. 2023.)

⁴¹ *Propovijed pape Ivana Pavla II. u Osijeku. Svečana misa u sportskoj zračnoj luci u Čepinu 7. lipnja 2003.* Dostupno na: <https://ika.hkm.hr/novosti/propovijed-pape-ivana-pavla-ii-u-osijeku/> (27. 7. 2023.)

Njegove riječi upućene zemljoradnicima „žitnice Hrvatske“ izriču njegov stav i prema zemljoradnicima,⁴² radnicima, radu koji „izgrađuje čovjekov život i koji iz njega crpi svoje specifično dostojanstvo“,⁴³ dostojanstvu svakog čovjeka⁴⁴, dostojanstvu radnika, društvenoj etici rada,⁴⁵ dobru koje „odgovara dostojanstvu čovjeka, dobru koje izražava to dostojanstvo i uvećava ga“,⁴⁶ zatim, pravičnom razvoju svijeta i čovjeka, odnosno izgradnji općeg dobra. Po njemu je ljudski rad, bio on fizički ili intelektualni, potrebno promatrati iz perspektive dostojanstva čovjeka, izgradnje pravednog društva, privatnog vlasništva i izgradnje „nove zemlje“, odnosno Kraljevstva Božjega.⁴⁷

Prema sv. Ivanu Pavlu II. dostojanstvo zemljoradnika dolazi iz same činjenice što su oni ti koji su u mogućnosti na najcjelovitiji način ostvariti načelo: „Plodite se, i množite, i napunite zemlju, i sebi je podložite!“ (Post 1, 28). Drugim riječima, zemljoradnici svojim radom zemlju vraćaju njezinom Stvoritelju sa sviješću da ona pripada Bogu. Stoga od njih očekuje naglašeniju osjetljivost u primjenjivanju novih tehnologija, napose biotehnologija.⁴⁸ Premda je zemljoradništvo od temeljne važnosti za društvo, ono je nerijetko podcijenjeno, omalovaženo i nedovoljno vrednovano. U zemljoradnicima ono „stvara osjećaj kao da se nalaze na rubu društva, te ubrzava pojavu masovnog bijega sa zemlje u gradove i, na žalost, u prilike života koje su još više neljudske“. ⁴⁹ Teškoće i težina života zemljoradnika ubrzavaju migracije stanovništva iz sela u grad. Migracije iz sela u grad u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji nisu se dogodile samo zbog *bonom arduum*, kako veli sv. Toma, dobro koje je teškom mukom stečeno,⁵⁰ nego i zbog naglašene industrijalizacije, a time i urbanizacije tijekom dvadesetog stoljeća. Napuštanjem sela

⁴² Usp. Ivan Pavao II., *Laborem excersens*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1981., br. 5-6.

⁴³ Usp. *Isto*, br. 1.

⁴⁴ Usp. Ivan Pavao II., *Sollicitudo rei socialis*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1988., br. 26.

⁴⁵ Usp. Ivan Pavao II., *Laborem excersens*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1981., br. 21.

⁴⁶ *Isto*, br. 9.

⁴⁷ Usp. *Isto*, br. 27.

⁴⁸ Usp. Ivan Pavao II., *Jubilee of the Agricultural world*, 2000. Dostupno na: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/2000/oct-dec/documents/hf_jp-ii_spe_20001111_jubilagric.html (21. 7. 2021.)

⁴⁹ Ivan Pavao II., *Laborem excersens*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1981., br. 21.

⁵⁰ Usp. Piotr Roszak., *Not Only Coping: Resilience and Its Sources from a Thomistic Perspective*. Dostupno na: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10943-022-01711-5> (25. 8. 2023.)

selo demografski slabi, izumire i s vremenom nestaje. „Mlađi su se naraštaji još prije rata opredijelili za život u gradu, pa je tako velik broj sela gotovo ostao bez stanovnikâ.“⁵¹ Demografskim slabljenjem selo gospodarski, ali i vjerski slabi, mijenja se, te utječe i na prioritete pastoralnog djelovanja. Dakle, iz Papinog kritičkog osvrtu, analize, ali i ohrabrenja upućenoga svim zemljoradnicima u Slavoniji iščitavaju se mnogobrojni problemi i teškoće, ali i izazovi, ne samo za društvo nego i za partikularne Crkve na području Slavonije.

U njegovim se riječima razabire poticaj „zaštite“ i društvene i crkvene vjerske javnosti jasnim angažmanom u svrhu promjene postojećeg stanja. „Znajte da su vam papa i Crkva blizu te da – visoko cijeneći nezamjenjivost i dostojanstvo vašega svakodnevnog truda – žele da se poljoprivredi i ljudima i ženama, koji obrađuju zemlju, prizna prava vrijednost u sveukupnome razvoju društvene zajednice.“⁵² Uz spomenuto obezvrjeđivanje zemljoradničkog rada i njegovo sprječavanje u svrhu stjecanja zarade od nezakonita izrabljivanja, zemljoradnici se susreću, istaknuo je Papa u enciklici *Centesimus annus*,⁵³ i s nedostatkom zakonite zaštite, socijalne sigurnosti, osiguranja njihova rada, uskraćivanjem prava na slobodno udruživanje u svrhu promaknuća i zaštite rada i zarade, što povećava nezaposlenost, a zemlju ostavlja neobrađenom; mali poljoprivredni posjedi se napuštaju, a mnogi zemljoradnici ostaju bez zaštite i obrane pred gospodarskim interesima pojedinaca, lobija, grupa i korporacija. Papa smatra da bi trebalo poticati obiteljsko poljoprivredno poslovanje, jer ono po svojoj prirodi može lakše dati jamstva potrebna za poljoprivrednu djelatnost koja poštuje različite ekosustave za proizvodnju usmjerenu na učinkovitiju, samostalnu i kvalitetniju zaštitu.⁵⁴

Da su riječi sv. Ivana Pavla Drugog bile poput onih starozavjetnog proroka Jeremije (usp. Jer 2, 1-8), najzornije potvrđuju mnogobrojna „prazna i napuštena“ poljoprivredna domaćinstva u Slavoniji, financijski i gospodarski opustošena obiteljska poljoprivredna gospodarstva, demografski opustošena i napuštena sela.

⁵¹ *Propovijed pape Ivana Pavla II. u Osijeku. Svečana misa u sportskoj zračnoj luci u Čepinu 7. lipnja 2003.* Dostupno na: <https://ika.hkm.hr/novosti/propovijed-pape-ivana-pavla-ii-u-osijeku/> (27. 7. 2023.)

⁵² *Isto.*

⁵³ Usp. Ivan Pavao II., *Centesimus annus*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001., br. 43.

⁵⁴ Usp. Ivan Pavao II., *Do not neglect family agricultural business*, 2000. Dostupno na: <https://www.catholicculture.org/culture/library/view.cfm?recnum=2941> (21. 7. 2023.)

Dovoljno je usporediti popis stanovništva iz 2011. i 2021. godine i uočiti kako je Đakovačko-osječka nadbiskupija doživjela demografski slom.

ZAKLJUČAK

Euharistijsko slavlje pape sv. Ivana Pavla II. u Osijeku 7. lipnja 2003. godine u zajedništvu sa 207 000 vjernika tijekom trećeg pohoda Republici Hrvatskoj za Đakovačku i Srijemsku biskupiju bio je milenijski događaj. U izrečenima porukama Papa je dokazao da je vrlo dobro poznao vjerske i društvene prilike Slavonije, koju je nazvao „žitnicom Hrvatske“. U radu su se analizirale četiri poruke pape sv. Ivana Pavla II. izrečene u Osijeku. Prva poruka odnosila se na veliko poštovanje koje je njegovao prema kardinalu Franji Šeperu, rođenom Osječaninu, Papinom prvom pročelniku Dikasterija za nauk vjere i prvom suradniku. Sv. Ivan Pavao II. bio je treći papa kojemu je kardinal Šeper bio pročelnik te Kongregacije. Papin spomen tijekom homilije ukazuje ne samo na njihovo naglašeno duboko osobno prijateljstvo, nego i na veliko poštovanje spram Šepera kao velikog pastira Crkve u Hrvata. Prema Papi veličina kardinala Šepera bila je u tome što je bio ukorijenjen u mjesnu Crkvu te istodobno velikom raspoloživošću njegovao kršćanski nauk i osjećaj pripadnosti općoj Crkvi.

Za partikularnu Crkvu pokretanje i održavanje Druge sinode Đakovačke i Srijemske biskupije jedan je od iznimno značajnih događaja u njezinoj povijesti. Providnost je htjela da je papa Ivan Pavao II. i zaključi tijekom euharistijskog slavlja u Osijeku. Druga biskupijska sinoda Đakovačke i Srijemske biskupije nije mogla imati bolji završetak od Papinog zaključivanja šestogodišnjeg sinodskoga hoda, kojim su se otvorile nove, mnogobrojne i različite mogućnosti pastoralnoga i katehetskoga djelovanja, osmišljene unutarcrkvene pastoralne strukture i zacrtani pastoralni i katehetski prioriteti.

Papine poruke bile su srdačne, ozbiljne i zahtjevne. O zahtjevnosti njegovih poruka najzornije svjedoči treća Papina poruka o poticaju na ekumenska nastojanja svih vjernika, osobito pastira i prisutnih vjerskih denominacija, napose ekumenskih nastojanja u odnosu na Srpsku pravoslavnu Crkvu. Govor o ekumenskim nastojanjima time je bio ozbiljniji i zahtjevniji, jer je uz Papin pozdrav upućen predstavnicima Srpske pravoslavne Crkve ispred oltara na sv. misi bilo postavljeno raspelo ili „ranjeni Isus bez ruke i noge iz Vukovara“, kao podsjetnik na velikosrpsku agresiju, napose u Sla-

voniji, i razaranje Vukovara, Osijeka i ostalih dijelova biskupije tijekom srpske agresije i Domovinskog rata.

Sv. Ivan Pavao II. iz zrakoplova je vidio nepreglednu slavonsku ravnicu, „žitnicu Hrvatske“, pa se posebno u homiliji obratio zemljoradnicima. U radu se kritički analiziraju proročke Papine riječi o dostojanstvu zemljoradnika. Njegove riječi o vrednovanju zemljoradnika, o poštovanju i priznavanju vrijednosti zemljoradništva u sveukupnom razvoju društvene zajednice, o mladima koji odlaze u gradove, o poljoprivrednim zemljištima koja ostaju neobrađena i napuštena bile su i ostale ohrabrenje puku kojemu su bili potrebni poticaji za izgradnju vlastite budućnosti.

BASIC THEOLOGICAL AND PASTORAL EMPHASES OF THE VISIT OF SAINT JOHN PAUL II TO THE GRANARY OF CROATIA

Summary

During his third visit to Croatia in 2003, Saint John Paul II visited Osijek and Đakovo. The celebration of the Holy Mass in Osijek on June 7th was attended by 207,000 believers. This paper presents four theological and pastoral emphases and messages directed not only to the believers of the Đakovo-Osijek and Srijem dioceses but also to the inhabitants of all Slavonia, Srijem, and Baranja. The first part analyses the collaboration between Saint John Paul II and Cardinal Franjo Šeper, a native of Osijek and the Pope's first Head of the Congregation for the Doctrine of the Faith. The second part actualizes the synodal journey of the Second Synod of the Đakovo-Osijek and Srijem dioceses, and its conclusion during the Eucharistic celebration in Osijek. The third part briefly discusses the encouragements for ecumenical efforts of the Local Church with the Serbian Orthodox Church. The fourth part examines the Pope's call to value and dignify farmers in the context of the danger of abandoning rural areas.

Keywords: Saint John Paul II, "Granary of Croatia," Synod, Franjo Šeper, ecumenism, dignity of workers